

نهادینه‌سازی خلاقیت در جامعه اسلامی

حسین زکریا - جواد محمدصالحی

www.ketab.ir

کتابخانه فرهنگ اندیشه اسلامی
موسسه انتشارات

نهادینه سازی خلاقیت در جامعه اسلامی

حسین پرکانی - جواد محمدصالحی

ناشر: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

چاپ اول: ۱۳۸۰

شمارگان: ۱۰۰۰

قیمت: ۳۵۰۰۰ تومان

طراح جلد: سید ایمان نوری نسفی

چاپ و صحافی: الغدیر

سرشناسه: پرکان، حسین، ۱۳۵۹.

عنوان و نام پدیدآور: نهادینه سازی خلاقیت در جامعه اسلامی / حسین پرکان - جواد محمدصالحی.

مشخصات نشر: تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۸۰.

مشخصات ظاهری: ۴۴۴ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۰۸-۴۰۹-۶

وضعیت فهرست نویسی: فیا.

یادداشت: کتابنامه. یادداشت: نمایه.

موضوع: خلاقیت - جنبه های مذهبی - اسلام.

موضوع: Creative ability -- Religious aspects -- Islam.

موضوع: خلاقیت در کسب و کار.

موضوع: Creative ability in business.

شناسه افزوده: محمدصالحی، جواد، ۱۳۶۰-

شناسه افزوده: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

رده بندی کنگره: ۱۳۹۶۹ق/۶۷/۳۳۲ BP

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۶۵۸

شماره کتابشناسی ملی: ۵۰۹۳۹۲۸

تقاطع بزرگراه شهید مدرس و خیابان شهید بهشتی، پلاک ۵۶

تلفن: ۸۸۵۰۵۴۰۲ - ۸۸۵۰۳۳۴۱

www.poiict.ir

همه حقوق محفوظ است

فهرست

پیشگفتار	۱۳
مقدمه	۱۷
۱. اهمیت و ضرورت موضوع	۱۷
۲. پیشینه تحقیق	۱۸
۳. هدف تحقیق و کاربرد آن	۱۸
۴. روش تحقیق	۱۸
۵. تعریف مسئله و بیان پرسش‌های تحقیق	۱۸
۶. ساختار تحقیق	۱۹
فصل اول: مبانی نظری نهادینه‌سازی خلاقیت در جامعه اسلامی	۲۳
۱. جامعه اسلامی	۲۶
۱-۱. تعریف جامعه اسلامی	۲۶
۱-۲. حیات طیبه	۲۷
۱-۳. ویژگی‌های جامعه اسلامی	۳۱
۱-۳-۱. ایمان به خدا	۳۶
۱-۳-۲. حاکمیت روح اخوت و برادری	۳۸
۱-۳-۳. آراستگی به فرهنگ و ارزش‌های دینی	۳۸
۱-۳-۴. خودکفایی و استقلال در سایه خلاقیت و نوآوری	۴۰
۱-۳-۵. پیشرفت و خوشنامی بر اثر تلاش در تحصیل علم	۴۳
۱-۴. عناصر تشکیل‌دهنده جامعه اسلامی	۴۷

- ۴۷-۱-۴-۱. فرد.....
- ۵۶-۱-۴-۲. خانواده.....
- ۶۰-۱-۴-۳. جامعه اسلامی (مردم و حکومت).....
- ۶۳-۲. مبانی اخلاقیت.....
- ۶۳-۲-۱. تعریف اخلاقیت.....
- ۶۵-۲-۱-۱. تعریف‌های شناختی.....
- ۶۶-۲-۱-۲. تعریف‌های شخصیتی.....
- ۶۶-۲-۱-۳. تعریف‌های محیطی.....
- ۶۷-۲-۱-۴. تعریف‌های تولیدی اخلاقیت.....
- ۶۸-۲. اخلاقیت در قرآن.....
- ۶۹-۲-۱. اخلاقیت؛ «ایجاد از عدم».....
- ۷۲-۲-۱. اخلاقیت؛ «آفرینش بدون الگو».....
- ۷۳-۲-۳. اخلاقیت؛ «آفریدن از راه ترکیب».....
- ۷۹-۲-۴. اخلاقیت؛ وسیع، انبساطی.....
- ۸۱-۲-۳. نسبت اخلاقیت با سووری.....
- ۸۳-۲-۴. نسبت اخلاقیت با بدعت.....
- ۸۶-۲-۵. خاستگاه اخلاقیت.....
- ۸۶-۲-۵-۱. دیدگاه روح‌خدایی.....
- ۸۷-۲-۵-۲. دیدگاه اخلاقیت فطری.....
- ۸۸-۲-۵-۳. دیدگاه نیم‌کره‌ای اخلاقیت.....
- ۹۰-۲-۵-۴. دیدگاه روان‌کاوی.....
- ۹۲-۲-۵-۵. دیدگاه رفتارگرایی.....
- ۹۳-۲-۵-۶. دیدگاه روان‌سنجی.....
- ۹۴-۲-۵-۷. دیدگاه شناختی.....
- ۹۶-۲-۵-۸. دیدگاه روان‌شناسی اجتماعی.....
- ۱۰۰-۲-۶. دستاوردهای اخلاقیت.....
- ۱۰۰-۲-۶-۱. شکوفایی استعدادهای افراد جامعه.....
- ۱۰۱-۲-۶-۲. شکل‌گیری تمدن اجتماعی.....

- ۲-۶-۳. ظهور پارادایم‌ها..... ۱۰۴
- ۲-۷. مؤلفه‌ها (عناصر سازنده‌ی اخلاقیت)..... ۱۰۸
- ۲-۷-۱. مؤلفه‌های تفکر خلاق..... ۱۱۲
- ۲-۷-۲. مؤلفه‌های انگیزشی..... ۱۱۵
- ۲-۷-۳. مؤلفه‌های شخصیتی..... ۱۱۹
- ۲-۷-۴. مؤلفه‌های رفتاری..... ۱۲۶
- ۲-۸. اخلاقیت در جامعه اسلامی..... ۱۳۷
- ۲-۸-۱. بررسی اهمیت اخلاق بودن انسان در دین اسلام..... ۱۳۹
- ۲-۲. بررسی نقش دین در اخلاق‌زایی انسان..... ۱۵۴
- ۲-۸-۳. بررسی ضرورت تولید علم بومی اسلامی در مقابل دیدگاه جهان‌شمولی علم..... ۱۵۷
- ۲-۸-۴. بیان ریت مسلمان خلاق به عنوان عامل تولید علم اسلامی..... ۱۷۰
۳. فرایند جامعه‌پذیری و نهادینه‌سازی..... ۲۰۱
- ۳-۱. تعریف جامعه‌پذیری..... ۲۰۱
- ۳-۲. مراحل شکل‌گیری هویت..... ۲۰۵
- ۳-۳. تعریف نهاد..... ۲۱۳
- ۳-۴. ویژگی‌های ارزش یا رفتار نهادینه‌شده..... ۲۱۶
- ۳-۵. مکانیزم‌های نهادینه‌سازی ارزش در جامعه..... ۲۱۹
- ۳-۵-۱. مکانیزم شناختی..... ۲۲۰
- ۳-۵-۲. مکانیزم هنجاری..... ۲۲۲
- ۳-۵-۳. مکانیزم تنظیمی..... ۲۱۰
- ۳-۶. بررسی ثبات در مکانیزم‌های نهادینه‌سازی..... ۲۳۱
- جمع‌بندی..... ۲۳۶
- فصل دوم: کارگزاران و مراحل نهادینه‌سازی اخلاقیت در جامعه اسلامی..... ۲۳۹**
۱. کارگزاران نهادینه‌سازی اخلاقیت در جامعه اسلامی..... ۲۴۱
- ۱-۱. نهادهای خانوادگی و خویشاوندی..... ۲۴۶
- ۱-۱-۱. نقش نهاد خانواده در بروز اخلاقیت‌ها..... ۲۵۰
- ۱-۱-۲. مکانیزم‌های نهادینه‌سازی اخلاقیت در خانواده..... ۲۵۲

- ۳-۱-۱. میزان ثبات نهادینه‌سازی اخلاقیت از طریق خانواده ۲۵۵
- ۲-۱. گروه‌های همسالان ۲۵۶
- ۱-۲-۱. نقش گروه همسالان در بروز اخلاقیت‌ها ۲۵۸
- ۱-۲-۲. مکانیزم‌های نهادینه‌سازی اخلاقیت در گروه‌های همسالان ۲۵۹
- ۱-۲-۳. میزان ثبات نهادینه‌سازی اخلاقیت از طریق همسالان ۲۶۱
- ۱-۳. نهادهای آموزشی ۲۶۱
- ۱-۳-۱. نقش نهادهای آموزشی در بروز اخلاقیت‌ها ۲۶۶
- ۱-۳-۱. مکانیزم‌های نهادینه‌سازی اخلاقیت در نهادهای آموزشی ۲۶۸
- ۱-۳-۲. میزان ثبات نهادینه‌سازی اخلاقیت از طریق نهادهای آموزشی ۲۷۳
- ۱-۴. رسانه‌های جمعی ۲۷۳
- ۱-۴-۱. رسانه چیست؟ ۲۷۴
- ۱-۴-۱. ویژگی‌های رسانه‌های جمعی ۲۷۵
- ۱-۴-۳. کارکردهای رسانه‌های جمعی ۲۸۲
- ۱-۴-۴. نقش رسانه‌های جمعی در فرایند نهادی‌شدن ۲۸۴
- ۱-۴-۵. ابزارهای رسانه در نهادینه‌سازی یک رفتار ۲۸۷
- ۱-۴-۶. مکانیزم‌های نهادینه‌سازی اخلاقیت در رسانه ۲۸۹
- ۱-۴-۷. میزان ثبات نهادینه‌سازی اخلاقیت از طریق رسانه‌ها ۲۹۰
- ۱-۵. نهادهای مذهبی ۲۹۱
- ۱-۵-۱. نقش نهادهای مذهبی در نهادینه‌سازی اخلاقیت ۲۹۴
- ۱-۵-۲. مکانیزم‌های نهادینه‌سازی اخلاقیت در نهادهای مذهبی ۲۹۵
- ۱-۵-۳. میزان ثبات نهادینه‌سازی اخلاقیت از طریق نهادهای مذهبی ۲۹۷
- ۱-۶. نهادهای حکومتی ۲۹۸
- ۱-۶-۱. نقش دولت در نهادینه‌سازی اخلاقیت در جامعه ۲۹۸
- ۱-۶-۲. مکانیزم‌های نهادینه‌سازی اخلاقیت در نهادهای حکومتی ۲۹۹
۲. مراحل نهادینه‌سازی اخلاقیت در جامعه اسلامی و نقش کارگزاران در هر مرحله ۲۹۹
- ۲-۱. مراحل نهادینه‌سازی اخلاقیت در جامعه اسلامی ۳۰۰
- ۲-۱-۱. تعمیق ۳۰۰
- ۲-۱-۲. ترویج (گسترش) ۳۰۲

۳-۱-۲. تحفیظ (نگه‌داشت).....	۳۰۲
۲-۲. نقش کارگزاران نهادینه‌سازی خلاقیت در جامعه اسلامی.....	۳۰۴
۲-۲-۱. نقش خانواده در تعمیق، ترویج و تحفیظ خلاقیت.....	۳۰۴
۲-۲-۲. نقش گروه همسالان در تعمیق، ترویج و تحفیظ خلاقیت.....	۳۰۷
۲-۲-۳. نقش نهادهای آموزشی در تعمیق، ترویج و تحفیظ خلاقیت.....	۳۱۰
۲-۲-۴. نقش رسانه در تعمیق، ترویج و تحفیظ خلاقیت.....	۳۱۴
۲-۲-۵. نقش نهادهای مذهبی در تعمیق، ترویج و تحفیظ خلاقیت.....	۳۱۸
۲-۲-۶. نقش نهادهای حکومتی در تعمیق، ترویج و تحفیظ خلاقیت.....	۳۲۲
مجمع بنیاد.....	۳۲۷
فصل سوم: موانع نهادینه‌سازی خلاقیت در جامعه.....	۳۲۹
۱. موانع فردی.....	۳۳۲
۱-۱. تندرستی و سلامت.....	۳۳۳
۱-۲. سطح دانش و مهارت.....	۳۳۴
۱-۳. انعطاف‌پذیری.....	۳۳۵
۱-۴. عادت‌ها.....	۳۳۶
۱-۵. عزت و اعتمادبه‌نفس.....	۳۳۷
۱-۶. آرامش فکری.....	۳۳۸
۱-۷. حیا.....	۳۳۸
۱-۸. سعی و کوشش.....	۳۴۰
۱-۹. انسدادهای ادراکی.....	۳۴۰
۲. موانع خانوادگی.....	۳۴۱
۲-۱. فضای خانواده از حیث میزان سخت‌گیری.....	۳۴۲
۲-۲. میزان وابستگی فرزندان به والدین.....	۳۴۴
۲-۳. تعامل با خانواده‌های دیگر.....	۳۴۶
۲-۴. فضای عاطفی خانواده.....	۳۴۷
۲-۵. توجه بیش از حد به هوش فرزندان.....	۳۴۸
۲-۶. ناآشنایی والدین با فرایند رشد خلاقیت.....	۳۴۸
۲-۷. استمرار انتقاد والدین از فرزندان.....	۳۴۹

- ۳۵۰..... ۲-۸. نام‌گذاری نامناسب
- ۳۵۱..... ۲-۹. عدم رعایت عدالت بین فرزندان
- ۳۵۱..... ۲-۱۰. شکستن حریم‌های شخصی
- ۳۵۲..... ۳. موانع آموزشی
- ۳۵۳..... ۳-۱. معلم
- ۳۵۳..... ۳-۲. دانش‌آموزان
- ۳۵۴..... ۳-۳. ساختار آموزشی
- ۳۵۶..... ۳-۴. محتوای آموزشی
- ۳۵۷..... موانع سازمانی
- ۳۵۸..... ۴-۱. ارزیابی سازمانی
- ۳۵۹..... ۴-۲. ساختار سازمانی
- ۳۶۰..... ۴-۳. فرهنگ سازمانی
- ۳۶۲..... ۴-۴. نظام انگاری سازمانی
- ۳۶۲..... ۴-۵. نظام کنترل، معارت و ارزیابی سازمانی
- ۳۷۱..... ۴-۶. سبک رهبری و مدیریت سازمان
- ۳۷۴..... ۴-۷. پایبندی به قوانین و مقررات
- ۳۷۵..... ۴-۸. میزان امکانات و برنامه‌های آموزشی و پرورشی
- ۳۷۶..... ۴-۹. تغییرپذیری در سازمان
- ۳۷۷..... ۴-۱۰. نداشتن تعهد سازمانی
- ۳۷۷..... ۴-۱۱. نداشتن دانش و مهارت کافی در سازمان
- ۳۷۸..... ۴-۱۲. نداشتن برنامه سازمانی بلندمدت
- ۳۷۸..... ۴-۱۳. عدم تمرکز مأموریت سازمان
- ۳۷۸..... ۴-۱۴. تحمیل قضاوت و ارزیابی عجولانه در سازمان
- ۳۷۹..... ۴-۱۵. تشویق به هم‌رنگی در سازمان
- ۳۷۹..... ۴-۱۶. عوامل ضد اخلاقی در سازمان
- ۳۸۰..... ۵. موانع اجتماعی
- ۳۸۰..... ۵-۱. موانع تاریخی
- ۳۸۰..... ۵-۲. محیط اجتماعی

۳۸۱	۳-۵. تشویق به هم‌رنگی.....
۳۸۲	۴-۵. واکنش منفی در برابر رفتار خلاقانه.....
۳۸۳	۵-۵. عدم آشنایی با خلاقیت.....
۳۸۴	۵-۶. عدم پویایی.....
۳۸۵	۵-۷. فرهنگ جامعه.....
۳۸۵	۵-۸. قوانین و مقررات.....
۳۸۵	۵-۹. عوامل ضد اخلاقی در اجتماع و خلاقیت.....
۳۸۵	۶. موانع نهادهای حکومتی.....
۳۸۶	۶-۱. وانعی که سماً قانونی دارند.....
۳۸۷	۶-۲. موانع نهادهای سرمایه‌گذاری دارد.....
۳۸۸	جمع‌بندی.....
۳۹۱	کتابنامه.....
۳۹۱	۱. فارسی.....
۴۰۰	۲. عربی.....
۴۰۲	۳. مقالات فارسی.....
۴۰۴	۴. لاتین.....
۴۰۸	۵. مقالات لاتین.....
۴۱۱	فهرست آیات.....
۴۱۹	فهرست روایات.....
۴۲۳	نمایه.....
۴۲۹	نمایه موضوعی.....

بیشگفتار

در پرتو پیروزی انقلاب اسلامی شکوهمند اسلامی ایران، بار دیگر دین و معرفت دینی به‌ویژه سال‌هاست متعالی اسلامی، به‌عنوان فکر و فرهنگ مترقی و نجات‌بخش آدمی، در عرصه زیارات انسان معاصر ظاهر شد. تجدید حیات تعلیم و حیانی و ارزش‌های اسلامی از سوی سبب بیداری و خودباوری ملت‌های مسلمان و احیای روح مسلمانی در آنان شد و از دیگر سوباعث نمایان‌تر شدن سست‌پایگی مسلک - و مذاهب‌های بشری و نظام‌های مبتنی بر آنها شد.

بایستگی تحقیقات دقیق و منسجم، زیربنای پروری و نوآوری درباره زیرساخت‌های اندیشه دینی و نظام‌های اجتماعی مبتنی بر آن و ضرورت پرداخت علمی و روزآمد به حوادث واقعه فکری، به‌فرهنگ‌های کنونی و درخور این رستخیز عظیم و نیز لزوم آسیب‌شناسی در حوزه فرهنگ ملی و باورداشت‌های رایج دینی به منظور عرضه صحیح و دفاع معقول از اندیشه دینی و زدودن پیرایه‌های موهوم و موهون از ساحت قدسی دین و تبیین و عرضه صحیح و دفاع معقول از اندیشه دینی و صیانت از هویت فرهنگی و سلامت فکری اقشار تحصیل‌کرده و نسل جوان کشور، تأسیس نهاد علمی - پژوهشی و آموزشی، دانشگاهی و حوزوی محض و کارآمدی را فرض می‌نمود.

بر این اساس «پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی» به‌عنوان یک نهاد علمی - فکری، حسب‌الامر و بر اساس نظر رهبر فرهیخته انقلاب اسلامی

آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) و با تلاش فراوان حجت‌الاسلام والمسلمین علی‌اکبر رشاد در سال ۱۳۷۳ تأسیس شد.

این پژوهشگاه دارای شخصیتی حقوقی، مستقل و در حکم نهاد عمومی و غیردولتی و غیرانتفاعی است که در قالب چهار پژوهشکده حکمت و دین‌پژوهی، نظام‌های اسلامی، فرهنگ و مطالعات اجتماعی و دانشنامه‌نگاری می‌و همچنین مرکز پژوهش‌های جوان فعالیت می‌کند.

پژوهشکده نظام‌های اسلامی که مشتمل بر پنج گروه اقتصاد، فقه و حقوق، سیاست، اخلاق و مدیریت اسلامی است، به طور خاص با مطالعه نظام‌های اجتماعی، فقه‌های زیر را تعقیب می‌کند:

۱. کشف و ارزیابی نظام‌های سیاسی، حقوقی، اقتصادی، اخلاقی و مدیریتی اسلام.

۲. تحقیق و تبیین «الدانة» بنانی و مباحث اساسی نظام‌های اجتماعی اسلام و ارائه الگوهای کاربردی در مورد آن؛

۳. آسیب‌شناسی نظری و کاربردی نظام جمهوری اسلامی ایران و مدرسانانی به متولیان امور و بسترسازی برای تحقق کامل‌تر نظام‌های اسلامی؛

۴. تحقیق درباره مسائل مستحدثه بدین‌گونه، گشایی در زمینه نیازهای نوپیدای فقهی؛

۵. پاسخگویی به شبهه‌های مطرح درباره فقه و نظام‌های سیاسی، حقوقی، اقتصادی، اخلاقی و مدیریتی اسلام؛

۶. شناخت و نقد علمی مکتب‌ها و نظام‌های معارض.

تحقیق حاضر که نتیجه تلاش علمی محقق ارجمند جناب آقای دکتر حسین پرکان و همکار محترم ایشان جناب آقای جواد محمدصالحی در گروه مدیریت پژوهشکده نظام‌های اسلامی است، به موضوع نهادینه‌سازی خلاقیت در جامعه اسلامی می‌پردازد.

نهادینه‌سازی خلاقیت در جامعه اسلامی دارای چهار مبحث اصلی است که مدل مفهومی این پژوهش را شکل می‌دهد. این چهار مبحث که هر کدام

فصلی را به خود اختصاص داده و مطالب فراوانی را در خود جای داده است، عبارت‌اند از: مبانی نظری، مؤلفه‌ها، فرایند (مراحل) و موانع نهادینه‌سازی خلاقیت در جامعه اسلامی.

ترتیب منطقی اجزای این مدل موجب قوام‌بخشی و فهم روان این اثر پژوهشی است؛ چراکه هر یک از این مباحث یا اجزای مدل، در واقع پاسخ تفصیلی به پرسش‌هایی است که در طرح‌نامه این تحقیق مطرح شده بود. ظاهراً آزرگه که نویسندگان این اثر ارزشمند اظهار داشته‌اند تا کنون چنین مدلی با این جامعیت در خصوص نهادینه‌سازی خلاقیت در جامعه اسلامی در مراکز علمی و پژوهشی ارائه نشده است.

بر خود فرصت می‌انیم از مؤلفان محترم این اثر، جناب آقای دکتر حسین پرکان و جناب آقای حوا محمد صالحی و همچنین از نظارت علمی اعضای محترم شورای علمی گزر به‌ویژه از ابان محترم اثر جناب حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر ابوطالب خدایه، جناب آقای دکتر حسین بابایی مجرد که در به ثمر رسیدن این تحقیق ما را یاری رساندند و سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی که مسئولیت آماده‌سازی، انتشار و توزیع آن را بر عهده دارد، کمال تشکر و قدردانی خود را ابراز نماییم.

گروه مدیریت اسلامی
پژوهشکده نظام‌های اسلامی